

## ПОЛІТИЧНІ КОНСЕНСУСИ ЯК КОРЕЛЯТА ВЗАЄМОДІЇ ІНШОСТЕЙ НА ІМПЕРСЬКОМУ ПРОСТОРИ: УКРАЇНСЬКО-ЄВРЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

У західноукраїнських сюжетах взаємодії іншостей модерної доби важливе місце посідають групові та індивідуальні рівні міжетнічної взаємодії. Останні відображають варіативність дій окремих етнофорів у контексті формування/коригування міжетнічних взаємин. Цю продуктивну ідею сучасної вітчизняної етнополітології можна реалізувати на прикладі її сторонніх глядачів та безпосередніх учасників.

Виходячи з дії темпорального фактору в інтеракціонізмі «чужих» у Західній Україні, слід висновувати, що до першої третини ХІХ ст. основні суперечності й конфлікти розгорталися поміж австрійськими німцями й поляками. Дещо пізніше, упродовж середини ХІХ ст. – початку ХХ ст. визначився інший протидіючий міжетнічний трикутник – поляки, українці, євреї. Сутність їхніх протиріч сучасна наука фокусує й вивчає в різних сферах: політичній, економічній, культурній.

Специфічна етнополітична модель Австрійської імперії (від 1867 р. – Австро-Угорської) передбачала гарантування рівності прав групи при одночасному невизнанні її соціокультурних особливостей. Саме таку позицію центральна влада обстоювала в єврейському питанні. Сутність її зводиться до констатації того, що, будучи рівноправними австрійськими громадянами, євреї були позбавлені прав національної спільноти. Ця диспозиція не тільки певною мірою коригує усталену у вітчизняній науці оцінку Австрії, але й розширює обрії тих етнонаціональних моделей, які втілювалися державою на теренах Західної України в модерну добу. Ймовірно, її сутність можна визначати такою, що пропонує громадянське рівноправ'я в обмін на етнічне самозречення. За такої моделі небажаному, з погляду центральної влади, «чужому» пропонується той своєрідний варіант рівності, який де-факто означає нерівність. Адже, враховуючи сучасні критерії в тлумаченні рівноправ'я, збереження самості громадянина, а отже – й групи, його слід трактувати невід'ємним, природним правом. Відтак ціна, яку мали сплачувати євреї Австрії за рівність з іншими громадянами, – непропорційна, а застосована щодо них схема засвідчує використання владою в сфері етнонаціональних відносин елементів селективності.

Формування партійно-політичної системи на західноукраїнських землях в останні десятиліття ХІХ ст. відбувалося в результаті дієвості різних типів ідентичностей (соціальної, конфесійної), визначальною з яких вияви-

лася етнічна. Інституційне структурування за етнічним принципом бачиться закономірним, адже його каталізатором слугувало прагнення етнофорів артикулювати макросоціальні інтереси та за посередництвом партій здійснювати заходи, спрямовані на їх реалізацію [1, с. 95].

Початок етнічного відродження євреїв західноукраїнських земель приблизно синхронно виявився у відмові від очікування Месії, поступовому формуванні палестинського (згодом – власне сіоністського) руху [13, с. 97]. Поширення знань про єврейську літературу й етнічну історію, пропаганда івриту як елементу державотворення в Палестині тощо були тими необхідними для цього компонентами фази етнічного пробудження групи. Вони становили платформу, на якій відбувалася політична соціалізація євреїв [1, с. 140].

За переписом 1900 р., у імперії налічувалося 1 224 896 євреїв. З них 11,09% проживали в Галичині, 13,17% – на Буковині. В усіх інших коронних землях, за винятком Нижньої Австрії та Трієста, питома вага єврейського населення не перевищувала 2%. На початку ХХ ст. у Галичині проживало 66,24% всього єврейського населення Австро-Угорщини. У Західній Галичині євреї становили 7,71% від загальної кількості населення, у Східній Галичині – 12,75%. Водночас час українці репрезентували 42% населення Галичини [5, с. 63].

Інший факт – за переписом 1910 р. євреїв у Австро-Угорщині взагалі не було. Мова їдиш, якою спілкувалися євреї, не визнавалася організаторами перепису самостійною мовою. Тому частина майже півтора мільйонного єврейського загалу була зарахована до німців, частина – до поляків, угорців, українців. Майже 60 тис. євреїв у 1910 р. визнали своєю розмовною мовою українську, ще 850 тис. галицьких євреїв було зараховано до поляків і ще приблизно 20 тис. – до австро-німців [7, т. 6, с. 98].

Якщо політична влада й земля в Галичині перебували в руках поляків, то підприємництво і торгівля – в руках євреїв. Соціальне становище єврейського населення було специфічним, оскільки 82% усіх галицьких євреїв були пов'язані з торгівлею та промисловістю, а також жили з допомоги ренти, позичкового капіталу. Вони були посередниками між містом і селом, їм належала оптова і роздрібна торгівля, корчми, оренда землі, нафтових промислів та ін. Євреї становили майже половину місцевої інтелігенції, зокрема, в містах були переважно лікарями, правниками, аптекарями, артистами. Однак переважна більшість євреїв жила за межею бідності [13, с. 97]. Така національно-релігійна структура й особливості зайнятості та розселення не могли не викликати соціальних конфліктів, які, однак, не переросли в українсько-єврейські чи расові. Значна частина євреїв Галичини, особливо жителі сіл і невеличких містечок, була україномовною. Без знання української мови вони не могли би виконувати своєї посередницької функції, що було основою їх матеріального існування. Наприкінці ХІХ ст. в єврейському середовищі посилювався перехід з юдаїзму в греко-католицьке віросповідання, спільні українсько-єврейські шлюби [3, с. 64-65].

Своєрідним хронологічним рубіконом процесу політизації єврейства

стало запровадження загального виборчого права в імперії Габсбургів. Початком національно-єврейського руху стало заснування в 1883 р. львівського товариства «Мікра Кодеш» (з 1889 р. – «Ціон»). Згодом у всіх більших містах Галичини були створені подібні товариства: в 1887 р. «Шохре Тошіа» у Стрию, «Га-іврит» в Дрогобичі, Станиславові, Тарнові й Коломиї. Усі ці організації боролися, з одного боку, за те, щоб уже наполовину засимільована молодь знову повернулася до єврейської історії та мови, з іншого – за провсіту найортодоксальніших представників єврейства [10, с. 316]. Позбавлені батьківщини і державності майже дві тисячі років, на відміну від поляків і українців, вони не мали державницьких прагнень на цій території, а для релігійної традиції та сіоністичної ідеї критерій «територія» досягав рівня універсального ідеалу. Для єврейського почуття ідентичності батьківщина й державність були більше символи, аніж живі спогади [13, с. 99, 100].

Галицькі сіоністи не ставили виразних політичних завдань, їхньою головною метою була боротьба за збереження єврейської національної ідентичності, а ідеалом – утворення Єврейської держави в Палестині чи Уганді. Сіонізм і більшість буржуазного «націонал-єврейства» уявлялися варіантами одного і того ж руху. Їхні представники вважали різницю між ними непринциповою та вбачали у ній лише суперництво між віденськими і львівськими організаціями.

У програмі «Єврейської національної партії Галичини», заснованої в 1893 р., знайшли своє відображення дві тенденції: пропонувалося і створення єврейської держави у Палестині, і захист політичних, соціальних та економічних інтересів євреїв у Галичині [10, с. 316-317]. Свій вплив на маси сіоністи посилити в другій половині 90-х рр. XIX ст. після виходу в світ розвідки віденського журналіста Теодора Герцля «Єврейська держава». Його ідеї енергійно пропагували діячі товариства «Ахавот Ціон» задля єврейської еміграції до Палестини [13, с. 99-100].

У 1898 р. після другого сіоністського конгресу в Галичині виникли три партійно-політичні осередки: краківський, станиславівський і львівський. Разом з іншими регіональними осередками вони творили одну спільну австро-угорську організацію, яка активно боролася за депутатські місця в райхсраті та місцевих органах влади, за єврейське національне представництво в Райхсраті та Галицькому крайовому сеймі.

В умовах швидкого зростання національної свідомості народів Австро-Угорщини загострення міжнаціональних суперечностей роль «поляків Мойсеевого віросповідання» дедалі менше влаштовувала галицьке єврейство. Вже під час кампанії за виборчу реформу восени 1905 – взимку 1906 рр. австрійські сіоністи та націонал-сіоністи висунули вимогу національного представництва євреїв у парламенті та сеймах [13, с. 103].

Взаємні політичних партій у Галичині були складними і мали непослідовий характер. Союзи і блоки, зазвичай, виникали під час передвиборчих кампаній та виборів до місцевого та загальноавстрійського парламенту. Єврейські політичні партії від часу до часу змінювали свою орієнтацію, блокуючись у залежності від потреб цього моменту то з польськими, то з

українськими виборчими об'єднаннями. Останні періодично змінювали своє ставлення до єврейського питання. Національні партії відверто демонстрували, що не мають ані постійних друзів, ані ворогів, а лише постійні інтереси. Виборчі кампанії в Австро-Угорщині кінця XIX – початку XX сторіччя відбувалися часто, а отже, і політичні маневри партій постійно були у центрі уваги громадськості.

Усі єврейські партії Галичини виступали захисниками національно-персональної автономії (тобто об'єднання представників єврейської нації не за територіальною ознакою, а внаслідок індивідуального союзу без врахування місця проживання), запорукою якої вважали гміну (кагал). «Загальні сіоністи» не виключали її віросповідного характеру, однак на перше місце висували національну ідею. Виключення віросповідних функцій з компетенції єврейських гмін вимагали соціал-демократи (зокрема і «Поалей-Ціон»). Натомість «Мізрахі» та «Агудас Ізраель» вважали за потрібне першочергове задоволення релігійних потреб єврейського народу. Розбіжність партійних ідеологій відображала відсутність єдності єврейської спільноти. Ставлення до ідеї відродження національної держави розмежовувало палестинофілів та тих, хто сподівався на позитивне вирішення єврейського питання в галузі. Сіоністські партії розходилися у поглядах на майбутній устрій єврейської держави, «Поалей-Ціон» виступав апологетом соціалістичного устрою держави. Остеронь як від одних, так і других стояли традиціоналісти («Агудас-Ізраель»). Додатковими факторами для протистояння було ставлення до проблеми мови (їдиш, іврит) та характеру кагалів (світські, релігійні) [10, с. 318].

Традиційно євреї Галичини займали пропольську позицію. Наприкінці XIX ст. серед певних верств єврейської спільноти набрав сили рух за полонізацію євреїв. Його прихильники взагалі не вважали євреїв Галичини окремою нацією, визнаючи за ними лише віросповідні особливості. Ця позиція знаходила підтримку у частини польських політиків, які, розуміючи значення єврейських голосів, навіть погоджувалися виділити для своїх «асимільованих братів» депутатські мандати.

Видатний єврейський політичний мислитель, один із провідних ідеологів сіонізму Володимир (Зеев) Жаботинський (1880-1940) із цього приводу писав: «У кожному окремому випадку та сторона, яка через свою впливовість або багатство мала сильніші засоби тиску, примушувала місцевих євреїв іти разом з нею для уярмлення іншої народності. У Галичині цією сильнішою стороною були поляки, і вони широко «використовували» та «утилізували» затуркане неосвічене галицьке єврейство для національного гноблення українського народу» [8, с. 41].

Показовим у цьому випадку є позиція асиміляторів у питанні про утворення національних виборчих курій. Вони безкомпромісно висловлювались проти утворення самостійної єврейської курії, вважаючи, що євреї, будучи не нацією, а лише релігійною групою, мають голосувати у складі польської національної курії. У прокламації з'їзду представників асиміляторських громад, зокрема, вказувалося: «Єврейське населення Галичини ніколи не

відчувало себе окремою нацією і не вимагає для себе національних прав, а визнає себе інтегральною частиною польської національності, інтереси якої є і наші інтереси. У якості віросповідної групи із специфічними для себе інтересами ми водночас сподіваємось, що наші брати поляки – християни дадуть нам можливість мати і своїх представників у загальнонаціональній парламентській делегації» [7, т. 5, с. 140].

Позиція асиміляторів, яка об'єктивно була спрямована на підтримку польського політичного та економічного панування у Галичині, зустрічала осуд з боку українських національних кіл і політичних партій. Вони рішуче виступали проти використання євреїв як знаряддя національного гноблення українського народу. Жорстокий осуд зустрічала політика асиміляторів і з боку єврейських національних рухів. Володимир Жаботинський писав: «Відомо, якої догідливості дійшов тепер на польській службі галицький асимілятор, славетний «Мошко». Він і туди, він і сюди, він за польщизну ладний душу покласти, він за польську культуру ладен розчавити і русинів, і євреїв... А чи не хочете знати історію цього польського ентузіазму? Яскравим зразком її був покійний депутат Еміль Бик, член «Польського кола» і завзятий польонізатор, що помер 1906 року. Ще 1873 року він перебував усією душею в німцях, подорожував Галичиною і агітував євреїв записуватися до німецької партії. Але потім, добре огледівшись і побачивши, куди вітер дме, він «покинув бути» німцем і «зробився» поляком з такою легкістю, з якою людина з фактора робиться сватом... І такої еволюції зазнала вся старша генерація асиміляторів» [8, с. 107-108]. Коли часи в Галичині знову змінилися, наголошує В. Жаботинський, а «на сцену щораз рішуче висувається новий претендент: русини», «духовні брати Еміля Бика, з недалньогоглядністю, типом для всіх ренегатів, на весь голос підхоплюють гасло «геть гайдамаків!» [8, с. 108].

На противагу асиміляторам і ортодоксам, галицькі сіоністи виступили з вимогою створення окремої єврейської виборчої курії. На підтримку цієї ідеї були проведені численні народні мітинги; на адресу уряду були надіслані телеграми та петиції майже від 250 міст і містечок Галичини з вимогою національного представництва для євреїв.

На зламі століть, спільно з іншими українськими політиками, посол австрійського парламенту Юліан Романчук (1842-1932) не без успіху торував курс на досягнення політичного консенсусу з євреями Галичини [2, с. 344]. Як діяльний політик і сеньйор українського політикуму в Галичині, він був співзасновником Української національно-демократичної партії (до 1907 р. – її голова), яка відіграла провідну роль в українському політичному житті Галичини і Буковини у довоєнний період і в роки визвольних змагань. Відомий парламентарій неодноразово обирався до складу представницьких органів Галичини і Австро-Угорщини. Був депутатом Галицького сейму (1883-1895), головою «Руського клубу» в сеймі (1889-1895), послом австрійського парламенту (1891-1897, 1901-1918), головою Української парламентарної репрезентації (1901-1910, 1916-1917), віце-президентом австрійського парламенту (1910-1918).

Відгуком на ці події стала публікація відомої статті В. Жаботинського «Євреї та русини». У ній він писав: «Одна з найясніших сторін у нинішньому русі галицького єврейства – це саме протест проти «використання» єврейських голосів для зміцнення польської зверхності над русинським населенням. Бути рабами і допомагати поневоленню інших – обидві частини цієї ролі, очевидно, однаково набридли нашим братам з-під Підволочиського. Це зрозуміли й русини – читач пам'ятає, мабуть, як підтримали їхні депутати Василько та Романчук вимогу щодо окремого представництва для євреїв» [9, с. 11].

Вимоги українських політиків включали вимоги здійснити розподіл мандатів не за територіальним принципом, а за національними виборчими округами, не допустити нерівноправних виборів у Галичині порівняно з іншими краями, а також не дозволити владі відкрито сприяти польському елементу, поліпшити правила про виборчі комісії з метою усунення виборчих шахрайств, створити верховний виборчий трибунал для розслідування зловживань, дотримуватися розумного співвідношення між податковою виборчою спроможністю, рівнем культури та іншими ценозвими обставинами, які допускали громадян до виборів, а в розподілі мандатів визнати як найцінніший капітал індивідуальність людини, не пов'язувати питання про виборчу реформу зі справою розширення крайової автономії, зокрема, для Галичини, бо насправді це було б відданням українського народу на поталу його ворогів [14, с. 34].

Перебіг українсько-єврейської угоди 1907 р. з'ясував один з політичних провідників галицьких українців, депутат австрійського парламенту Кость Левицький (1859-1941) – співзасновник і секретар «Народної Ради», член президії та президент Народного комітету УНДП, депутат Палати Послів австрійського парламенту (1907-1918) та Галицького сейму (1908-1914), президент «Руського клубу» в Галицькому сеймі (1910-1914), президент «Українського клубу» в австрійському парламенті (1910-1916). Зокрема він згадував: «...Нав'язано зносини з партією жидів<sup>1</sup>-сіоністів, щоби відірвати переважну часть жидів від спільної акції з поляками. Ми поставили тоді жидам отверту альтернативу: союзник мого ворога – мій ворог, ворог мого союзника – мій союзник!» Жиди-сіоністи рішилися піти з нами...» [7, с. 440].

Українсько-єврейські вимоги прийняття справедливого виборчого закону зустріли потужну протидію польського політичного клубу, який здавна користувався великим впливом в Австро-Угорщині. Запроваджене у 1907 р. загальне виборче право хоча і ліквідувало попередні привілеї курії великих землевласників та торгівельно-промислових палат, але зберегло привілеї національності.

Розмежування виборчих округів було таким, що один депутат обирався від 40 тис. німецького населення або від 52 тис. польського населення, або

<sup>1</sup> Термін «жид» утворений від гебрайського Юда – славетний, хвалений. Термін «жид» властивий українській мові, як й іншим слов'янським мовам (наприклад, польській, чеській, беларуській), уживання його у згаданих мовах є природним і не має зневажливого характеру, як у мові російській.

від 102 тис. – українського. В Галичині, наприклад, закон 1907 р. забезпечував перевагу поляків. Виборчі округи були сформовані так, що 34 округи, де було більше поляків, обирали по одному депутату. Звісно, що ані євреї, ані українці не отримували тут свого представництва. У тих же округах, де українське населення становило більшість, мали обирати по два депутати. До того ж першому з них для перемоги треба було зібрати 51% голосів, так як другому – тільки 26%. Така система забезпечувала польській меншині змогу обирати своїх депутатів до рейхсрату [12, с. 440]. Під час виборів у 1907 р.<sup>2</sup> польські партії провели у парламент 76 депутатів (15,75% від їх загальної кількості), українські партії – 27 депутатів (6,4%). З числа 106 депутатів, обраних до Райхсрату від Галичини у 1907 р., було 10 євреїв. Але тільки троє з них пройшли як кандидати галицьких єврейських партій. Намагаючись отримати голоси єврейських виборців, «Польський клуб» висунув дев'ять єврейських кандидатів, з яких було обрано трьох. Кілька депутатів-євреїв пройшло від Польської соціалістичної партії (ППС) [10, с. 288, 289].

Обрані до Райхсрату сіоністи (троє від Галичини та один від Буковини) утворили у червні 1907 р. єврейську національну фракцію. Незважаючи на свою нечисленність, єврейський клуб одразу ж набрав впливовості у загальноавстрійському масштабі. Це стало можливим за умов постійного протистояння слов'янських та німецько-романських фракцій на парламентському рівні. За результатами виборів слов'янські партії мали в австрійському парламенті 255 голосів, а німецько-романські – 257. У цій ситуації чотири голоси сіоністів набували в певних ситуаціях вирішального значення. Власна програма «Єврейського клубу» включала такі вимоги, як визнання єврейської національності та мови при переписах, потреба національної автономії, право заміни для євреїв недільного відпочинку на суботній. У більшості загальних питань єврейські депутати виступали одностайно з українськими [12, с. 440].

Оцінюючи взаємини євреїв з українцями, В. Жаботинський у часописі «Украинский вестник» невдовзі після подій 1907 р. стверджував: «Значення цієї зміни оцінили – лише з різним почуттям – і українці, і поляки. Перші чудово зрозуміли, що в десятках мішаних округ, де лише жидівські голоси давали перевагу польській меншості, скінчилося шляхетське панування і тепер, шляхом угоди<sup>3</sup> з жидами, можна буде пропорційно поділити ці депутатські крісла. Саме тому український депутат д-р Романчук виступив у Райхсраті як переконаний оборонець жидівських вимог, – і в різних частинах Галичини українські збори ухвалили резолюції аналогічного сенсу» [8, с. 41-42].

<sup>2</sup> У травні 1907 р. в Ціслеїтанії вперше відбулося загальне пряме рівне і таємне голосування на виборах в Райхсрат. Брати участь у виборах мали право усі чоловіки західної частини монархії віком від 24 років. Вибори проходили за мажоритарною системою в одномандатних округах. На підставі виборів 1907 р. вперше в тогочасній європейській парламентській практиці було створено «Єврейський клуб», який представляв інтереси послів-сіоністів Галичини і Буковини.

<sup>3</sup> Вперше українсько-єврейський компроміс укладався під час виборів до Галицького сейму 1873 р.

Зауважимо, що виборча реформа 1907 р. була доволі обмеженою, оскільки нова виборча ординація стосувалася лише Рейхсрату й не поширювалася на крайові сейми та органи місцевого самоврядування. Однак введення загального виборчого права до парламенту, попри усі вади закону, було прогресивним явищем.

Під час наступних виборів, 1911 р. українцям вдалося зібрати 11,7% голосів, але депутатів вони провели тільки 29, тоді як поляки, мають 14,83% голосів, обрали 80 депутатів. Успіх польських кандидатів певною мірою був обумовлений ефективною взаємопідтримкою «Польського кола» та єврейських релігійних, особливо хасидських громад. У боротьбі з асиміляторами та ортодоксами сіоністи зазнали поразки. До Рейхсрату було обрано 10 євреїв, шість з яких належали до «Польського клубу», двоє – до ПСДП, один – до радикальних демократів, а один – був позапартійним [10, с. 408, 410].

На початку ХХ ст. крайові сейми Австро-Угорщини ініціювали масовий політичний рух за реформування виборчого законодавства, а в єврейському середовищі західноукраїнських земель швидко поширилися сіоністські ідеї. Не була винятком й Буковина, де на початку ХХ ст. політично єврейський рух поділявся на дві течії.

Чільники першої з них, вимагали визнання євреїв окремим народом імперії і надання їм відповідних національно-культурних прав. Менша частина євреїв Буковини головну увагу приділяла релігійним проблемам, відстоювала ортодоксальні ідеї, тим самим перебуваючи у своєрідному фарватері вимог австро-німецьких лібералів [6, с. 31, 32]. Стосовно ж реального вияву українсько-єврейського «проекту» у контексті виборів 1907 р. до австрійського парламенту, то у вимогах євреїв надання двох мандатів в парламент від єврейського національного товариства краю їх підтримала українська «Національна рада русинів на Буковині». Успіхи були мінімальними – вимогу забезпечення євреям двох мандатів реалізувати не вдалося (лише один мандат) [6, с. 33].

Значним явищем в політичній практиці Австро-Угорщини стала угода навколо реформи Буковинського крайового сейму, досягнута 1904 р., але, в силу певних обставин, впроваджена лише 1910 р.<sup>4</sup> Унаслідок цього Буковинський компроміс дозволив увести загальне, пряме й таємне голосування за принципом соціально-національних курій, за яким депутатські місця розподілялися між національностями пропорційно до їх кількості в кожній курії. «Буковинська згода», фактично, була успішним, а головне – якісним повторенням відомого «Моравського компромісу» 1905 р. Однак у випадку Буковини ступінь і характер етнополітичної мобілізації етнонаціональних спільнот показав, як відсутність етнічних рухів та етнонаціоналізмів, так і факт тривалої присутності етнічної і політичної толерантності.

Ще 13 березня 1906 р. на засіданні австрійської Палати послів з питання виборчої реформи делегат Бенно Штраухер зауважував, що «єврейський

<sup>4</sup> Докл. про це: Монолатій І. Міжнетнічні компроміси та консенсуси в Австро-Угорщині: історична ретроспектива та етнополітичне значення // Буковинський журнал. – 2007. – № 2-3. – С. 125-140.



рух є лояльним і виключно проавстрійським. ... У лавах єврейського національного руху – майже вся єврейська інтелігенція, студентська молодь, торговий і ремісничий люд, а також велика частка робітників. Євреї бажають відтепер мати власних депутатів, які б вільно могли представляти своїх одновірців і, таким чином, краще обстоювати їх інтереси» [6, с. 232-233].

У полемічній замітці «Ще раз: ми і Жиди (з нагоди промов репрезентантів Жидів на ювілею посла Василька)», опублікованій 12 вересня 1908 р. в газеті «Буковина», знаходимо твердження, що «в теперішній момент є так в Українців, як і в Жидів на Буковині, один спільний інтерес ... і те треба конечно робити в інтересі обох націй» [5, с. 268]. І далі: «... на Українцях тяжив би обовизок помагати Жидам в борбі о те, щоби жидівському населеню в Австрії признано всі належні національні права ... Жиди ... мають повне право жадати для себе автономії в справах національного життя, і належної репрезентації як в державній раді, як і соймі, а також признання єврейської мови державною» [6, с. 269]. Як бачимо, вимоги євреїв Буковини щодо представництва в головному представницькому органі імперії та місцевих законодавчих органах, були суголосні з вимогами їхніх одновірців у Галичині.

До реформи Буковинський сейм складався з 31 депутата й обирався на основі куріальної, ступеневої системи, голосування відбувалося усно й відкрито. Після реформи 1903 р. послів налічувалося 63 особи. Вперше до складу Буковинського сейму українців було обрано у 1890 р. [10, с. 71]. За проектом лідера демократичних румунів А. Ончула, від 20 жовтня 1908 р. для кожної з п'яти найчисленніших етнічних груп, які проживали на Буковині, – українців, румунів, євреїв, німців, поляків, – передбачалося виділити кількість місць, яка була би пропорційна кількості у кожній курії. Так, за цим проектом, румуни мали одержати 20 місць, українці – 14, німці – 8, євреї – 8, поляки – 5 (разом 55 мандатів). Однак через те, що окремі позиції проекту викликали гострі дискусії, було вирішено остаточну редакцію документу ухвалити на наступній сесії сейму. 27 липня 1909 р. під час роботи адміністративної комісії Буковинського сейму було узгоджено принцип, за яким розподілялися мандати в національних куріях. Він повторював проект А. Ончула, тільки додавалися по два мандати українцям і румунам. Загальна кількість депутатів Буковинського сейму мала становити 59 осіб, а ідея введення національного кадастру під час виборів до крайового сейму була схвально сприйнята більшістю громадськості регіону [4, с. 342].

Вищезгадані ініціативи унаочнювали тактику політичних акторів, які досягли компромісу, здійснювала регулюючу функцію взаємодії етнонаціональних спільнот: еволюцію однієї однополітичної ситуації до інших – компромісу й співпраці.

Результатом наради виборчої комісії 8-9 жовтня 1909 р. стало прийняття усіх запропонованих змін і доповнень. Було вирішено збільшити кількість депутатів до 63 осіб. Проте було скасовано окрему єврейську курію, а в подальшому центральні органи влади Австро-Угорщини зайняли неконструктивну позицію щодо створення окремої курії для євреїв. Це призвело до

того, що усі головні політичні сили Буковини самостійно почали розв'язувати єврейське питання і, як наслідок, визнавали за євреями право мати окрему виборчу курію. Запровадження окремої єврейської курії було запропоновано на сесії Буковинського сейму 15-16 жовтня 1909 р. [4, с. 343-344]. 16 жовтня було прийнято принципово новий виборчий закон, який краще, ніж попередній, враховував інтереси народностей краю. Після санкціонування його імператором він набрав чинності у травні 1910 р. [6, с. 34].

У результаті реформи було введено загальне, пряме й таємне голосування за принципом соціально-національних курій, за яким депутатські місця розподілялися між національностями пропорційно до їх кількості в кожній курії. Згідно з компромісом 1910 р. кількість депутатів Буковинського сейму збільшилася до 63, з них румуни обирали 23, українці – 17, євреї – 10, німці – 7, поляки – 6. Того ж 1910 р. на Буковині вперше відбулися й вибори до громадських рад на основі загального, прямого й таємного голосування [10, с. 72].

Наступного, 1911 р., відбулися вибори до Буковинського сейму та австрійського парламенту з використанням національного кадастру. Депутатами сейму були обрані вісім євреїв, які утворили «Єврейський політичний клуб», а два євреї – були обрані депутатами Палати послів парламенту [6, с. 34]. Незважаючи на те, що не всі вимоги єврейського національного руху на Буковині на початку ХХ ст. були виконані до кінця, загалом єврейство перетворилося на вагому суспільно-політичну силу.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Гон М. Особливості міжнетничної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Монографія. – Рівне: Волинські обереги, 2006. – 431 с.; 2. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886). – К.: Критика, 2006. – 632 с.; 3. Дашкевич Я. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // Укр. іст. журнал. – 1990. – № 10. – С. 64-71; 4. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.; 5. Гехтар Р. Українці та жиди. Кілька заміток про жидівську справу. – Львів, 1937. – 78 с.; 6. Єврейське населення та розвиток єврейського національного руху на Буковині в останній чверті ХVІІІ – на початку ХХ ст.: Збірник документів та матеріалів / Упор. О.В. Добржанський, М.П. Кушнір, М.Д. Никирса. – Чернівці: Наші книги, 2007. – 464 с.; 7. Еврейская энциклопедия. – М.: Терра, 1991. – Т. 5, 6; 8. Жаботинський В. Вибрані статті з національного питання. – К.: Республіканська асоціація українознавців, 1991. – 136 с.; 9. Жаботинский В. Евреи и русины // Еврейская мысль. – 1906. – № 1. – 5 окт.; 10. Жерноклеєв О.С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – 536 с.; 11. Левицький М. Історія політичної думки галицьких українців, 1848-1918 рр. – Львів, 1926. – Т. 1. – 452 с.; 12. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. / Упор. Я. Грицак. Том І. / Пер. з англ. – К.: Основи, 1994. – 554 с.; 13. Монолатій І. Євреї в імперії Габсбургів (1772-1918 рр.) // Нариси з історії та культури євреїв України. / Відп. ред. Л. Фінберг, В. Любченко. – К.: Дух і літера, 2005. – С. 97-117; 14. Цюцюра Т. Боротьба українців у Віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (зокрема в роках 1905-1907) // Український історик. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – 1980. – Ч.1-4. – С. 23-44.